

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

В Україні як соціальної, правовій державі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України) [1].

Захист конституційних прав і свобод людини і громадянина є одним з головних напрямів діяльності Конституційного Суду України, такий захист прямо чи опосередковано може здійснюватися при розгляді переважної більшості справ.

Серед процедур, які використовують органи конституційної юрисдикції у зарубіжних країнах для захисту прав та свобод людини і громадянина, одним із найпоширеніших є розгляд конституційних скарг. Сутність інституту конституційної скарги зводиться до права фізичних та юридичних осіб письмово звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності законів та інших правових актів, якими порушуються чи обмежується їхні конституційні права і свободи.

П. Б. Євграфов, підкреслюючи важливу роль конституційної скарги як складової демократичної правової держави, зазначив, що право громадян на конституційну скаргу виглядає не тільки як правовий інструмент захисту конституційних прав і свобод, але й як орієнтир для держави, яка зобов'язана дбати про людину, сприяти формуванню громадянського суспільства і відповідати за його безпеку [2, с. 85].

Прихильники впровадження інституту конституційної скарги в Україні вбачають його переваги у встановленні додаткових гарантій захисту прав і свобод людини, забезпеченні безпосереднього доступу осіб до конституційного правосуддя та вдосконаленні роботи Конституційного Суду України в цілому. Однак науковці вказують також на такі можливі негативні наслідки нововведення, як: перевантаження Конституційного Суду України; неможливість вирішення ним найважливіших проблем суспільного життя, основоположних проблем щодо прав людини; фактичне перетворення органу конституційного контролю на "четверту" інстанцію для справ, що підлягають розгляду судами загальної юрисдикції, тощо [3, с. 190].

П. М. Ткачук висловлює побоювання, що запровадження інституту конституційної скарги сприятиме крену конституційного контролю у бік контролю за судовою владою і може призвести до перетворення конституційних судів на найвищу інстанцію системи судів загальної юрисдикції з характерним для них прагматизмом у здійсненні правосуддя [4, с. 76]. Науковець зазначає, що інститут конституційного звернення відповідає європейським стандартам прямого, індивідуального доступу громадян до конституційного правосуддя, а запровадження другої форми прямого доступу – конституційної скарги – було б надмірним [4, с. 78]. Відсутність в Україні інституту конституційної скарги

компенсується можливістю конституційного звернення фізичних та юридичних осіб до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

З метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи до Конституційного Суду України може бути подане конституційне звернення про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України (ст. 42 Закону України "Про Конституційний Суд України") [5].

Суб'єктами права на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення Конституційним Судом України Конституції України та законів, якщо неоднозначне застосування судами та органами державної влади їх положень призвело чи може призвести до порушення конституційних прав і свобод, є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Можливість осіб направляти звернення до Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України та законів є важливим правовим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина. Однак це право є звуженим, оскільки для того, щоб направити таке звернення особа повинна обґрунтувати наявність неоднозначного застосування положень законів України судами, іншими органами державної влади за умови, що це може призвести або призвело до порушення її конституційних прав і свобод.

Важлива роль щодо захисту прав і свобод людини і громадянина належить Конституційному Суду України при вирішенні питань щодо конституційності міжнародних договорів та законопроектів про внесення змін до Основного Закону України та визнання неконституційними законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Конституційний Суд України визнає ці акти, або окремі їх положення неконституційними, якщо вони не відповідають Основному Закону, тим самим захищаючи права і свободи людини і громадянина. Громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи права, яких порушено не можуть самостійно ініціювати розгляд справи в Конституційному Суді України, що обмежує можливості захисту їх прав і свобод. Це право вони можуть реалізувати лише через визначені у законодавстві органи та осіб, які будуть їх представляти.

На думку П. М. Ткачука сфера конституційного захисту основних прав і свобод людини у разі застосування конституційного звернення вужча, ніж у разі конституційної скарги. У разі конституційного звернення можна надати роз'яснення положень Конституції та законів України і здійснити нормоконтроль лише щодо положень законів, тоді як в конституційній скарзі, окрім законів, нормоконтроль може здійснюватися і щодо підзаконних актів, судових рішень і бездіяльності органів влади. Однак слід зважати, що сфера нормоконтролю в різних видах конституційних скарг є різною і може поширюватися тільки на закони [4, с. 77].

М. М. Гультай вважає, що інститут конституційної скарги слід поширювати лише на випадки, коли порушення конституційних прав і свобод фактично відбулося й особа вжила всіх правових засобів для захисту та (або) відновлення порушеного права в передбаченому законом порядку. Категоричною вимогою до прийнятності

конституційної скарги має стати вичерпання особою всіх засобів правового захисту на рівні судів загальної юрисдикції або адміністративних чи правоохоронних органів, якщо ухвалені ними рішення є остаточними і не підлягають оскарженню в судовому порядку. Рішення Конституційного Суду України, яким закон, інший юридичний акт або їхні окремі положення визнані неконституційними, виступатиме підставою для перегляду остаточного рішення суду або адміністративного чи правоохоронного органу у встановленому законом порядку [3, с. 193].

Існуючі форми звернення до Конституційного Суду України не дозволяють на достатньому рівні забезпечувати захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. Вирішення даної проблеми полягає у запровадженні інституту конституційної скарги, який буде ефективним засобом забезпечення прав і свобод фізичних і юридичних осіб. У разі запровадження в Україні конституційної скарги, конституційне звернення необхідно залишити, узгодивши його із впровадженою моделлю скарги.

До особливостей конституційної скарги як засобу захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина необхідно віднести: 1) суб'єктами права на звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України може бути фізична або юридична особа, чиї права порушені або обмежені; 2) предметом конституційної скарги є правові акти, перевірка конституційності яких віднесена до повноважень Конституційного Суду України; 3) правовий акт, який оскаржується має порушувати встановлені Конституцією України права і свободи людини і громадянина; 4) порушені в конституційній скарзі питання повинні мати загальне значення; 5) правовий акт, що оскаржується, повинен бути застосований або підлягати застосуванню в конкретній справі, розгляд якої завершено або розпочато в суді або іншому органі державної влади, який застосовує такий акт [6, с. 13]; 6) за конституційною скаргою Конституційний Суд України приймає рішення, яке має преюдиціальний характер, а отже, особа, яка звертається до Суду із конституційною скаргою, має можливість захистити порушені неконституційними правовими актами права широкого кола осіб [6, с. 13].

Отже, основною формою захисту прав людини і громадянина в Україні відповідно до Закону України "Про Конституційний Суд України" на сьогодні є інститут конституційного звернення, що певною мірою дещо компенсує відсутність інституту індивідуальної конституційної скарги, проте повноцінно замінити її не може.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Селіванов А. О., Євграфов П. Б. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності / А. О. Селіванов, П. Б. Євграфов // Право України. – 2003. – № 4. – С. 80–85.
3. Гультай М. М. Правові позиції Конституційного Суду України / М. М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 185–193.
4. Ткачук П. М. Питання доступу громадян до конституційного правосуддя в Україні / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 76.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 р. //

Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

6. Гринюк Р. Ф., Вишневський Я. А. Конституційна юстиція як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина / Р. Ф. Гринюк, Я. А. Вишневський // Правничий часопис Донецького університету. – 2011. – № 1 (25). – С. 7–13.